
Vergaderjaar 2025-2026

36 800 XVII Vaststelling van de begrotingsstaat voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp (XVII) voor het jaar 2026

F **NOTA NAAR AANLEIDING VAN HET TWEDE VERSLAG**
Ontvangen 12 juni 2026

Graag bied ik uw Kamer hierbij de beantwoording aan van de nadere feitelijke vragen van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingshulp inzake de Vaststelling van de begrotingsstaat van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp (XVII) voor het jaar 2026. Tevens hecht ik er aan u te attenderen op de Wijziging van de begrotingsstaat van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp voor het jaar 2026 (nota van wijziging) die reeds met de Tweede Kamer is gedeeld en ter informatie bij deze beantwoording is gevoegd.

Inleiding

De regering stelt in de eerste schriftelijke ronde in antwoord op vraag 1 dat zij de moties waarin expliciet wordt verzocht de koppeling van het ODA-budget aan 0,7% van het bni te herstellen, niet uitvoert. Tegelijkertijd geeft de regering in antwoord op vraag 51 aan wél gevolg te geven aan de moties-Huizinga Heringa.¹ De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie constateren hierin een tegenstrijdigheid en vragen de regering nader uiteen te zetten hoe deze antwoorden zich tot elkaar verhouden.

1. Antwoord

De motie-Huizinga-Heringa (Kamerstuk 36.600 XVII, M) verzoekt het kabinet “de huidige systematiek, waarbij het ODA-budget gekoppeld is aan het BNI, structureel te waarborgen”. Het vorige kabinet heeft hier uitvoering aan gegeven door het ODA-budget te koppelen aan de ontwikkeling van het bni en dit jaarlijks bij de Voorjaarsnota toe te passen op basis van de ontwikkeling van het bni tussen de laatste CPB ramingen (CEP). Met deze koppeling aan de ontwikkeling van het bni (1% groei of -krimp bni = 1% groei of -krimp ODA-budget) blijft de ODA-prestatie langjarig stabiel, zij het onder 0,7%.

De motie Huizinga-Heringa (Kamerstuk 36.600 XVII, M) is hiermee uitgevoerd, de moties die vragen om een koppeling aan 0,7% van het bni zijn niet uitgevoerd (motie Holterhues in de Eerste Kamer, kamerstuk 36.725, F; motie Hirsch in de Tweede Kamer, kamerstuk 36725-XVII, nr. 51).

De regering geeft aan te willen inzetten op beroepsgericht onderwijs, inclusief beurzen, als onderdeel van haar ontwikkelingsbeleid.² Deze leden vragen de regering nader uiteen te zetten welke rol zij hierbij ziet voor Nederlandse kennisinstellingen, gelet op hun langjarige ervaring met mondiale capaciteitsopbouw, kennispartnerschappen en internationale onderwijsprogramma's. Is de regering voornemens deze expertise actief te benutten bij de vormgeving en uitvoering van dit beleid, en zo ja, op welke wijze? Hoe wordt daarbij geborgd dat bestaande kennis, netwerken en institutionele ervaring niet verloren gaan maar juist worden ingezet ter versterking van duurzame lokale capaciteitsopbouw?

¹ Kamerstukken I, 2025-2026, 36800 XVII, C, blz. 2.

² Kamerstukken I, 2025-2026, 36800 XVII, C, blz. 11. ³ Idem, blz.18-19 .

2. Antwoord

Er is geen breed beurzen- en capaciteitsontwikkelingsprogramma voorzien. De inzet richt zich daarom op gerichte mogelijkheden binnen bestaande instrumenten, waaronder het Knowledge Empowers You (KEY)-programma.

Binnen het beperkte KEY-programma, dat zich richt op vijf landen en specifieke combinatiesectoren, wordt onderzocht hoe lokale beurzen en beroepsgerichte opleidingstrajecten kunnen bijdragen aan duurzame lokale capaciteitsopbouw ter bevordering van de sector. Daarbij kan ook worden bezien of Nederlandse kennisinstellingen een gerichte rol kunnen spelen, bijvoorbeeld via sectorspecifieke capaciteitsopbouw en of kennispartnerschappen met lokale instellingen.

De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA constateren dat de regering aan de ene kant de maximale ruimte binnen de OESO-definitie benut om uiteenlopende uitgaven, zoals binnenlandse asielkosten en delen van steun aan Oekraïne, onder het ODA-budget te scharen, maar zich aan de andere kant niet committeert aan de eveneens in OESO-verband afgesproken norm van 0,7% van het bni voor ontwikkelingssamenwerking. Deze leden vragen de regering hoe zij deze selectieve toepassing van OESO-afspraken rechtvaardigt.

3. Antwoord

De internationaal overeengekomen streefwaarde van 0,7% van het bruto nationaal inkomen (bni) is vastgelegd in VN-resolutie 2626 (XXV) welke is aangenomen op 24 oktober 1970. Het gaat daarbij om een internationaal afgesproken streefwaarde: het betreft geen juridisch bindende verplichting in verdragsrechtelijke zin. Nederland behaalde in 2025 een ODA-percentag van 0,58% en is hiermee de 5de grootste donator binnen de DAC.

Het kabinet hecht waarde aan ontwikkelingssamenwerking als onderdeel van het buitenlandbeleid en investeert hierin. De additionele EUR 329 miljoen ODA in 2026 middels kasschuiven uit latere jaren geeft hier uiting aan. Door de in het coalitieakkoord aangekondigde structurele intensivering op ontwikkelingssamenwerking zet het kabinet vanaf 2027 een stap richting de internationale streefwaarde van 0,7% bni. Voor alle uitgaven vanuit het Nederlandse ODA-budget geldt dat deze voldoen aan de internationale ODA-definitie die is afgesproken binnen de OESO.

De regering stelt dat de huidige systematiek leidt tot een “stabiele” ODA-prestatie als percentage van het bni, maar erkent tevens dat deze stabiliteit plaatsvindt op een niveau dat structureel ruim onder de 0,7%-norm ligt.³ De leden van de GroenLinks-PvdA-fractie constateren dat hier feitelijk sprake is van het bestendigen van een ruime structurele onderprestatie. Waarom kiest de regering voor een systematiek die de afstand tot de 0,7% norm stabiliseert in plaats van verkleint? Hoe kan de regering dit rijmen met de ambities in het regeerakkoord?

4. Antwoord

Het kabinet kiest ervoor om het ODA-budget jaarlijks in het voorjaar bij te stellen op basis van de ontwikkeling van het bni. Dit betekent dat 1% groei of krimp van het bni leidt tot 1% groei of krimp van het ODA-budget. Indien er geen intensiveringen of extensiveringen op het ODA-budget plaatsvinden, blijft de ODA-prestatie (als percentage van het bni) langjarig stabiel. De 0,7% vormt geen onderdeel van de berekeningswijze.

Conform het coalitieakkoord investeert het kabinet in ontwikkelingssamenwerking en zet daarmee een stap richting de internationale OESO-norm. Sinds 2013 heeft de ODA-prestatie afgeweken van de 0,7%. Het uitgeven van 0,7% van het bni aan ODA zou betekenen dat het ODA-budget met een bedrag oplopend tot EUR 3,9 miljard in 2031 zou moeten stijgen op basis van het de CEP2026.

In lijn met de gemaakte afspraken over de BHO-begroting 2026 zal het ODA-budget in 2026 met EUR 329 miljoen worden opgehoogd. Dit wordt gedekt uit het ODA-budget in latere jaren en wordt verwerkt middels een Nota van wijziging op de Eerste suppletoire begroting 2026.

Onderstaande tabel laat zien wat het verschil bedraagt op het Rijksbrede ODA-budget tussen 0,7% van het bni (o.b.v. CEP2026) en het huidige ODA-budget bij de Eerste suppletoire begroting 2026 (inclusief de Nota van wijziging op basis van de gemaakte afspraken over de BHO-begroting 2026).

x EUR miljoen	2026	2027	2028	2029	2030	2031
bni voorjaar 2026 (CEP2026)	1.218.920	1.262.140	1.315.650	1.365.060	1.415.720	1.461.360
0,7% van het bni o.b.v. CEP2026	8.532	8.835	9.210	9.555	9.910	10.230
Netto ODA-budget bij 1e suppletoire begroting 2026	6.051	6.020	6.424	6.865	6.621	6.493
Effect gemaakte afspraken over BHO-begroting 2026	329	9	-70	-79	8	-197
Vershil t.o.v. 0,7% van het bni	2.153	2.806	2.856	2.769	3.281	3.933

De regering stelt dat in 2027 eenmalig €419 miljoen in mindering wordt gebracht op de BHO-begroting via het verdeelartikel, en dat hierdoor niet wordt bezuinigd op lopende OS-projecten.³ De leden vragen de regering nader te preciseren welke toekomstige beleidsruimte hierdoor wél wordt beperkt. Indien geen lopende projecten worden geraakt, welke voorgenomen programma's, beleidsintensivering of nieuwe verplichtingen kunnen hierdoor dan niet of slechts beperkt doorgang vinden? Kan de regering tevens aangeven waarom niet is gekozen voor dekking buiten het ODA-budget, nu de Tweede Kamer zich eerder in die richting heeft uitgesproken?

5. Antwoord

In het coalitieakkoord is meerjarig budget beschikbaar gesteld voor niet-militaire steun aan Oekraïne van jaarlijks EUR 419 miljoen euro voor de jaren 2027 t/m 2029. In het coalitieakkoord is afgesproken dat EUR 419 miljoen in 2027 voor de niet-militaire steun aan Oekraïne éénmalig ten laste wordt gebracht van de BHO-begroting. Dit is nog niet verwerkt in de voorliggende begroting (ontwerpbegroting 2026) maar is verwerkt in de 1e suppletoire begroting 2026, samenhangend met de Voorjaarsnota. Dekking is gevonden op het verdeelartikel 5.4 van de BHO-begroting. De dekking raakt geen concrete voorgenomen programma's omdat dit budget op het verdeelartikel 5.4 stond geraamd en nog niet was doorverdeeld naar een beleidsartikel.

In lijn met de gemaakte afspraken over de BHO-begroting 2026 zal EUR 178 miljoen in 2026 versneld beschikbaar gemaakt worden uit de gereserveerde middelen op de Aanvullende Post voor niet-militaire steun aan Oekraïne in 2028 en 2029. Dit wordt bekostigd uit het ODA-budget voor niet-militaire steun aan Oekraïne op de Aanvullende Post in 2028 en 2029. Dit wordt verwerkt middels een Nota van wijziging op de Eerste suppletoire begroting 2026.

De regering stelt dat het toerekenen van asielkosten en delen van de niet-militaire steun aan Oekraïne aan ODA zowel een beleidsmatige keuze is als voortvloeit uit budgettaire overwegingen.⁴

De leden vragen de regering dit nader te concretiseren. Welk deel van deze keuze is beleidsmatig ingegeven en welk deel is uitsluitend het gevolg van begrotingsdruk? Heeft de regering scenario's uitgewerkt waarin deze uitgaven buiten het ODA-budget worden gehouden, en zo ja, kan zij deze scenario's en de daarbij behorende budgettaire consequenties met de Kamer delen?

6. Antwoord

³ Idem, blz. 4.

⁴ Idem, blz. 5.

In het coalitieakkoord is meerjarig budget beschikbaar gesteld voor niet-militaire steun aan Oekraïne van jaarlijks EUR 419 miljoen euro voor de jaren 2027 t/m 2029. In het coalitieakkoord is afgesproken dat EUR 419 miljoen in 2027 voor de niet-militaire steun aan Oekraïne éénmalig ten laste wordt gebracht van de BHO-begroting. In het coalitieakkoord zijn zowel beleidsmatige als budgettaire consequenties integraal gewogen.

In lijn met de gemaakte afspraken over de BHO-begroting 2026 zal EUR 178 miljoen in 2026 versneld beschikbaar gemaakt worden uit de gereserveerde middelen op de Aanvullende Post voor niet-militaire steun aan Oekraïne in 2028 en 2029. Dit wordt bekostigd uit het ODA-budget voor niet-militaire steun aan Oekraïne op de Aanvullende Post in 2028 en 2029. Dit wordt verwerkt middels een Nota van wijziging op de Eerste suppletoire begroting 2026.

De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA constateren dat de regering in haar beantwoording niet ingaat op de kern van de vraag of zij bereid is de begroting inhoudelijk aan te passen om de aanvullende investering richting de 0,7%-norm alsnog te realiseren. Deze leden vragen de regering daarom expliciet: is de regering bereid om deze begroting of een daaropvolgende suppletoire begroting zodanig aan te passen dat de ODA-prestatie substantieel dichterbij de 0,7%-norm komt te liggen? Zo nee, waarom niet, en welke concrete alternatieven ziet de regering dan om invulling te geven aan de internationale verplichting en de parlementaire wens tot herstel van de norm?

7. Antwoord

Conform het coalitieakkoord zet het kabinet vanaf 2027 een stap richting de internationale OESO-norm van 0,7% van het bni. Het coalitieakkoord maakt daartoe structureel aanvullend EUR 257 miljoen ODA-budget beschikbaar. De wens van de Eerste Kamer is gehoord. Het ODA-budget is gekoppeld aan het bni sinds voorjaarsnota 2025. Het kabinet kiest er niet voor om 0,7% van het bni uit te geven aan ODA. De Kamer kan in meerderheid altijd verzoeken indienen aan het kabinet. Het kabinet zal deze verzoeken appreciëren en kan deze betrekken bij besluitvorming.

In lijn met de gemaakte afspraken over de BHO-begroting 2026 zal het ODA-budget in 2026 met EUR 329 miljoen worden opgehoogd. Dit wordt gedekt uit het ODA-budget in latere jaren en wordt verwerkt middels een Nota van wijziging op de Eerste suppletoire begroting 2026.

De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA constateren dat de regering in de nota naar aanleiding van het verslag slechts op hoofdlijnen ingaat op de gevolgen van het eventueel niet aannemen van de begroting. Deze leden vragen de regering daarom nader te specificeren welke concrete voorgenomen projecten, financieringen, subsidierelaties, beleidsinstrumenten en nieuwe verplichtingen hierdoor precies worden geraakt.

Kan de regering hiervan een uitgesplitst overzicht per beleidsartikel aan de Kamer doen toekomen, in plaats van het globale overzicht dat nu is verstrekt?

8. Antwoord

In het geval dat de begroting wordt verworpen is er geen begroting. De Raad van State noemt dit in zijn voorlichting een 'begrotingsloze periode'. Er wordt dus niet teruggevallen op de begroting van het voorgaande jaar. Het kabinet dient onverwijld een nieuw begrotingsvoorstel in bij de Tweede Kamer. De regering kan in de begrotingsloze periode alleen juridische verplichtingen uit bestaande juridische afspraken en wetgeving gestand doen. Indien er in het gehele begrotingsjaar geen begroting wordt aangenomen door het parlement, zal naar de huidige verplichtingenstand ruim EUR 1 miljard niet ten goede kunnen komen aan buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking.

Het meest actuele overzicht van de juridische verplichtingen is zichtbaar in de 1e suppletoire begroting BHO. Uitgaven welke niet als juridisch verplicht zijn gemarkeerd kunnen niet worden doorgevoerd. In de tabel hieronder zijn de juridisch verplichte uitgaven en de niet-juridisch verplichte uitgaven (stand 1e suppletoire begroting BHO) weergegeven.

Stand 1e suppletoire begroting 2026	x EUR miljoen	2026
artikel 1	juridisch verplicht	440
	niet-juridisch verplicht	197
	Totaal	637
artikel 2	juridisch verplicht	674
	niet-juridisch verplicht	208
	Totaal	882
artikel 3	juridisch verplicht	294
	niet-juridisch verplicht	271
	Totaal	565
artikel 4	juridisch verplicht	871
	niet-juridisch verplicht	277
	Totaal	1148
artikel 5	juridisch verplicht	214
	niet-juridisch verplicht	131
	Totaal	345
	juridisch verplicht	2493
	niet-juridisch verplicht	1084
	Totaal BHO-begroting	3577

Zolang de ontwerpbegroting voorligt in de Eerste Kamer, wordt bestaand beleid met terughoudendheid uitgevoerd. Dat betekent ook dat er juridische verplichtingen - die binnen bestaand beleid vallen - aangegaan worden. Daarom staat het overzicht juridisch verplicht niet stil. Hieronder vindt u een overzicht van een aantal grote betalingen per artikel die op moment van schrijven niet-juridisch verplicht zijn. Indien de begroting wordt verworpen, dan zullen deze activiteiten die op moment van schrijven niet-juridisch verplicht zijn niet kunnen worden uitgevoerd.

- o Artikel 1: een deel van het handelsinstrumentarium, zoals een deel van de financiering vanuit RVO voor handelsmissie- en beursdeelname van Nederlandse bedrijven, de 3^e publicatie van het Subsidieprogramma Verantwoord Ondernemen (SPVO) en geen verdere committeringen onder het Development Related Infrastructure Investment Vehicle (DRIVE) van Invest International.
- o Artikel 2: diverse programma's op de thema's voedselzekerheid, water en klimaat. Het betreft bijvoorbeeld een programma op het gebied van Publiek Private Samenwerking (PPS) om te bouwen aan klimaatbestendige water- en voedsel systemen door marktontwikkeling en kennisuitwisseling, en Het Water Scarcity Initiative (WSI).
- o Het WSI is een vernieuwend partnerschap van zes internationale organisaties onder leiding van de FAO dat waterschaarste in het Midden-Oosten en Noord-Afrika aanpakt. Ook zal een deel van de opdrachtverlening aan RVO in het kader van voedselzekerheid en water worden gestopt.
- o Artikel 3: met name de financiering onder het Focus-subsidiebeleidskader voor de samenwerking met het maatschappelijk middenveld kan niet worden verstrekt. Het betreft dan bijvoorbeeld de voorgenomen instrumenten t.b.v. het bestrijden van de hiv/aids epidemie, het stimuleren van vrouwelijk ondernemerschap en het beschermen en promoten van mensenrechten en fundamentele vrijheden.
- o Artikel 4: de landenspecifieke bijdragen aan de Country Based Pooled Funds van UNOCHA o.a. voor Soedan waaruit humanitaire hulp wordt gefinancierd kan nog niet worden gecommiteerd. Daarnaast kunnen diverse projecten op het gebied van rechtstaatontwikkeling,

democratisering, goed bestuur, vredesopbouw en mediation geen doorgang vinden.

- o **Artikel 5: De kernfinanciering aan UNDP en UNICEF kan niet worden betaald tot de begroting is goedgekeurd. De middelenaanvulling aan de African Development Bank (AfDB) voor de periode 2026-2035, waarmee de AfDB financiering kan verstrekken aan Afrikaanse overheden en bedrijven ten behoeve van sociaaleconomische ontwikkeling, is nog niet juridisch verplicht en kan niet gestand worden gedaan zonder aangenomen begroting.**

De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA vragen de regering te bevestigen of het juist is dat, indien de begroting niet wordt aangenomen, voor afzonderlijke uitgaven of onderdelen daarvan via separate parlementaire instemming alsnog autorisatie kan worden verkregen, zodat deze uitgaven blijven voldoen aan de eisen van de Comptabiliteitswet. Kan de regering uiteenzetten in welke gevallen deze route mogelijk is, welke procedure daarvoor geldt en of zij bereid is van deze mogelijkheid gebruik te maken indien dit noodzakelijk blijkt om beleidsmatige discontinuïteit te voorkomen?

9. Antwoord

Het parlement kan, bijvoorbeeld met moties, vragen en interpellaties, op een andere wijze dan instemming met een begrotingswetsvoorstel een materiële machtiging afgeven voor uitgaven uit de schatkist. Dit kan bijvoorbeeld bij uitgaven waarvan de juridische verplichting nog niet is aangegaan, maar die desondanks zeer urgent zijn. Aangezien er geen precedent is voor deze route, is er nog geen vastomlijnde procedure beschikbaar. Mocht dit nodig blijken, dan zal het kabinet u onverwijld informeren over de voornemens omtrent deze route. Voor meer informatie verwijs ik u naar de brieven van de Algemene Rekenkamer en het advies van de Raad van State.⁵

De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA vragen de regering of zij, in het geval de begroting niet wordt aangenomen, voornemens is een aangepaste of nieuwe begroting aan de Kamer voor te leggen die beter aansluit bij de beleidsvoornemens van het kabinet en bij eerder uitgesproken parlementaire wensen. Welke scenario's heeft de regering hiervoor voorbereid en binnen welke termijn zou de Kamer in dat geval een nieuw voorstel kunnen verwachten?

10. Antwoord

Als de begroting niet wordt aangenomen, zorgt dat voor grote problemen in de uitvoering van het beleid op buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking. Daarom zal het kabinet zich dan inzetten om onverwijld een nieuwe begroting aan de Kamer voor te leggen. Een verdere tijdsaanduiding is op dit moment niet mogelijk. Dit zal leiden tot flinke vertraging voor belangrijke uitgaven op het gebied van deze begroting, inclusief uitgaven aan maatschappelijke organisaties en voor humanitaire hulp.

Vragen en opmerkingen van de leden van de D66-fractie

De regering schrijft in de nota naar aanleiding van het verslag dat zonder goedkeuring van de BHO-begroting 2026 de bijdragen aan de humanitaire landenfondsen van de VN (in totaal EUR 78 miljoen euro in 2026) en aan maatschappelijke organisaties via de nog toe te kennen Focusinstrumenten en de nog te ontwikkelen programma's op goed bestuur en op pleitbezorging in Nederland niet van start kunnen gaan. Voor maatschappelijk middenveld gaat het om een totaalbedrag van EUR 600 miljoen, waarvan EUR 120 miljoen geraamd staat voor 2026.⁶ Kan de regering in aanvulling op dit globale overzicht een gespecificeerd overzicht

⁵ [Kamerbrief Verzoek Tweede Kamer over de gevolgen van een verworpen begroting motie-Grinwis c.s.](#) en [Voorlichting over consequenties van en handelingsperspectief bij verworpen begroting](#)

⁶ Kamerstukken I, 2025-2026, 36800 XVII, C.

geven van de voorgenomen verplichtingen, projecten, financieringen en beleidsinstrumenten die worden geraakt, indien deze begroting wordt verworpen?

11. Antwoord

Zie het antwoord op vraag 8.

De vragen in het verslag zagen vooral op de gevolgen van het verwerpen van de begroting voor hulp en ontwikkelingssamenwerking. Wat zijn de gevolgen voor het handelsinstrumentarium, en daarmee voor het voornemen om onze economische veiligheid en internationale verdienvermogen te versterken, zoals beschreven in de Beleidsbrief Buitenlandse Zaken 2026?⁷

12. Antwoord

Indien de begroting wordt verworpen kunnen alleen juridische verplichtingen gestand gedaan worden. Dat betekent dat een deel van de uitgaven van het Directoraat Generaal Buitenlandse Economische Betrekkingen (DGBEB) geen doorgang kan vinden. Het betreft bijvoorbeeld leningen aan het Nederlandse bedrijfsleven vanuit het Dutch Trade and Investment Fund (DTIF) en voucherregelingen gericht op handelsbevordering vanuit RVO voor bijvoorbeeld strategische beursdeelname of voor handelsmissies. Zie ook het antwoord op vraag 8.

De regering benadrukt dat de financiële behoefte wereldwijd groot is en mogelijk toeneemt, terwijl de financiering afneemt. De leden van de D66-fractie vragen de regering welke mogelijkheden zij ziet in een versterking van de Dutch Diamond-benadering, waarbij de overheid door samenwerking met de private sector, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen effectiever haar doelen kan bereiken, ook met beperkte middelen. Hoe wil de regering dit concreet gaan vormgeven? Op welke wijze betreft de regering bij het ontwikkelen van deze plannen de kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en bedrijven en benut de regering hun langjarige ervaring?

13. Antwoord

Werken vanuit de Dutch Diamond geeft de mogelijkheid tot efficiëntere uitvoering en het efficiënter behalen van impact. De regering haalt de banden met Nederlandse kennisinstellingen, maatschappelijke organisatie en bedrijven dan ook aan. Een voorbeeld hiervan is de bijeenkomst tussen Minister Sjoerdsma en het Nederlandse maatschappelijk middenveld op 8 april 2026 waar de Dutch Diamond-benadering ook op de agenda stond. Niet alleen wordt 'de diamant' betrokken bij het vormgeven van beleid, maar ook bij de uitvoering. Dat gebeurt door ontwerp van verschillende programma's zoals de zogenaamde combitracks waar de betrokkenheid van vertegenwoordigers van 'de diamant' betrokken dienen te worden. Een ander voorbeeld is het Orange PPC programma dat momenteel ontwikkeld wordt. Dit is een publiek-privaat partnerschapsprogramma op het gebied van voedselzekerheid en water. Door samenwerking met private ondernemingen, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en lokale overheden worden naast ontwikkelingsimpact ook kansen gecreëerd voor de Nederlandse landbouw- en watersector.

Al decennia wordt het belang benadrukt van coherent buitenlandbeleid. De regering wil haar invloed en instrumenten meer dan ooit tevoren strategisch en als één geheel inzetten: diplomatie, ontwikkelingssamenwerking, defensie (de 3D-benadering) en handel. Welke mogelijkheden ziet de regering om investeringen te doen in het kader van de hogere NAVO-norm die ook bijdragen aan beleidsdoelstellingen op diplomatie, ontwikkelingssamenwerking en handel. Welke activiteiten die zouden kunnen vallen onder ODA-toerekening maar nu niet gefinancierd kunnen worden, zouden ook kunnen worden toegerekend aan de hogere norm voor defensie-inzet, zo vragen de leden van de D66-fractie.

⁷ Kamerstukken I, 2025-2026, 38600 V, D.

14. Antwoord

De NAVO-norm en de OESO-norm voor ODA zijn twee gescheiden kaders met een verschillend doel. De 5%-NAVO-norm bestaat uit 3,5% harde defensie-uitgaven en 1,5% bredere defensie-gerelateerde uitgaven (zoals infrastructuur, cyber, R&D en civiele weerbaarheid) gericht op de veiligheid en weerbaarheid van Nederland en het NAVO-gebied. De OESO-norm voor ODA ziet op uitgaven voor sociaal-economische ontwikkeling en welzijn in ontwikkelingslanden volgens OESO-DAC-criteria.

Hoe ODA-uitgaven kunnen meelopen in de 1,5% bredere defensie-gerelateerde uitgaven kan verder worden verkend. Op dit moment is er geen indicatie dat dit eventueel om significante budgettaire bedragen zou kunnen gaan.

Voor Oekraïne geldt dat alleen militaire steun meetelt voor de NAVO-norm; humanitaire hulp en wederopbouw niet. De ruimte om militaire uitgaven als ODA te kwalificeren is volgens de OESO-richtlijnen zeer beperkt. We zien daarom weinig tot geen reële mogelijkheden om ODA-achtige activiteiten onder de hogere NAVO-norm te brengen en zoeken de samenhang vooral in de inhoudelijke 3D-inzet, niet in dubbele toerekening.

Vragen en opmerkingen van de leden van de SP-fractie

Extra structurele investeringen

Uit de beantwoording lezen de leden van de SP-fractie dat de extra middelen van 257 miljoen euro per jaar bedoeld zijn voor humanitaire hulp, klimaat, onderwijs, vrouwenrechten en het verstevigen van het maatschappelijk middenveld. Ook vermeldt de regering dat, ondanks bezuinigingen, ruimte is gezocht om bijvoorbeeld rechtsstaathervormingsprocessen in Oekraïne te ondersteunen.⁸

Maakt deze ondersteuning aan Oekraïne ook deel uit van de aangekondigde structurele intensivering van 257 miljoen euro per jaar? Zo ja, welk bedrag gaat naar ondersteuning aan Oekraïne en welk bedrag resteert daarmee voor overige structurele ontwikkelingsdoeleinden in lage- en middeninkomenslanden?

15. Antwoord

De voorgenomen meerjarig onverminderde steun aan Oekraïne zoals opgenomen in het coalitieakkoord maakt geen onderdeel uit van de aangekondigde structurele intensivering op ontwikkelingssamenwerking van EUR 257 miljoen per jaar vanaf 2027. In het coalitieakkoord is een meerjarig budget opgenomen van 2027 t/m 2029 voor de niet-militaire steun aan Oekraïne. Dit zijn twee aparte reeksen in het coalitieakkoord. Het coalitieakkoord wordt verwerkt in de 1^e supplettoire begroting 2026, samenhangend met de Voorjaarsnota.

OESO-norm

De leden van de SP-fractie constateren uit de beantwoording dat onder deze regering de ODAprestatie zal toenemen van 0,44% naar 0,47% in 2030.⁹ Acht de regering het wenselijk dat Nederland structureel onder een norm blijft die Nederland internationaal decennialang actief heeft onderschreven en uitgedragen?

16. Antwoord

Nederland zet een stap richting de internationale OESO-norm van 0,7%. De investering in de norm moet worden gezien in het totaal van de Rijksbegroting. Het kabinet moet afwegingen maken, waarbij het op dit moment niet mogelijk wordt geacht 0,7% van het bni in ontwikkelingssamenwerking te investeren. Wel kiest het kabinet er nadrukkelijk voor met een structurele intensivering weer een stap te zetten in de richting van de OESO-norm van 0,7% van het bni, zoals ook opgenomen in het coalitieakkoord.

⁸ Kamerstukken I, 2025-2026, 36800 XVII, C, blz 18 en 8. ⁹ Ibidem, blz. 18.

Hoe verhoudt de kwalificatie van een stijging van 0,44% naar 0,47% als 'betekenisvolle stap richting de 0,7%-norm' zich tot de expliciete keuze van de regering om moties gericht op herstel van die norm niet uit te voeren en beleid te voeren dat volgens de regering zelf niet tendeert naar 0,7%?

17. Antwoord

Zie het antwoord op vraag 16.

Moet uit de constatering dat voor het behalen van de 0,7%-norm het ODA-budget structureel met circa 3,7 miljard euro zou moeten stijgen, worden afgeleid dat de regering het bereiken van deze norm beleidsmatig niet nastreeft?

18. Antwoord

Zie het antwoord op vraag 16.

Kan de regering bevestigen dat er op dit moment geen concreet tijdpad, beleidsplan of concrete doelstelling bestaat om de 0,7%-norm daadwerkelijk te bereiken?
Daling mondiale donaties ontwikkelingssamenwerking

19. Antwoord

Zie het antwoord op vraag 16. De ODA-prestatie heeft sinds 2013 afgeweken van de 0,7% door bezuinigingen. Zoals toegelicht in de 1^e suppletoire begroting BHO van 2026, verwacht het kabinet binnen deze kabinetsperiode een oplopende ODA-prestatie en door de in het coalitieakkoord aangekondigde intensivering van structureel EUR 257 miljoen op ontwikkelingssamenwerking zet het kabinet vanaf 2027 een stap richting de internationale streefwaarde van 0,7% bni.

De leden van de SP-fractie lezen in de beantwoording van de regering dat Nederland en de EU de effecten van de mondiale daling van ODA-budgetten niet kunnen compenseren.⁹ Erkent de regering dat ook de Nederlandse beleidskeuzes ten aanzien van het ODA-budget bijdragen aan de mondiale daling van ontwikkelingssamenwerking waarvoor onder meer in *The Lancet* is gewaarschuwd? ¹⁰

20. Antwoord

Nederlandse beleidskeuzes ten aanzien van het ODA-budget zijn onderdeel van het mondiale beeld en dragen daarmee bij aan de geconstateerde daling van de mondiale ODA-uitgaven.

Tegelijkertijd volgt uit de voorlopige OESO-cijfers over 2025, die een daling van de mondiale ODA laten zien van bijna een kwart ten opzichte van 2024 en een DAC-brede daling van het ODA-percentages van 0,33% tot 0,26% bni, dat ongeveer 95% van deze daling wordt verklaard door bezuinigingen bij de vijf grootste donoren (de Verenigde Staten, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Japan en Frankrijk). Hieruit blijkt dat de relatieve invloed van de Nederlandse daling op het wereldwijde ODA-niveau beperkt is. Door de in het coalitieakkoord aangekondigde intensivering van structureel EUR 257 miljoen op ontwikkelingssamenwerking zet het kabinet vanaf 2027 een stap richting de internationale streefwaarde van 0,7% bni.

Welke concrete diplomatieke of multilaterale stappen zet de regering om andere donorlanden aan te moedigen hun bijdragen aan ontwikkelingssamenwerking op peil te houden of te verhogen, en in hoeverre voert zij hierover actief overleg met andere donorlanden?

⁹ Ibidem, blz. 19.

¹⁰ Ferreira da Silva et al., 'Impact of two decades of humanitarian and development assistance and the projected mortality consequences of current defunding to 2030: retrospective evaluation and forecasting analysis' *The Lancet*, Volume 14 issue 5, mei 2026.
<https://www.thelancet.com/journals/langlo/article/PIIS2214-109X%2826%2900008-2/fulltext>

21. Antwoord

Nederland voert in de OESO-DAC overleg met andere donorlanden over de ODA-inspanning. Daarbij wordt onder meer gesproken over afnemende ODA-budgetten, en de wens van partners uit het Mondiale Zuiden om op gelijke voet samen te werken op het gebied van veiligheid en stabiliteit, migratie en ontheemding, en handel en economie. Dit vraagt om een nieuwe internationale visie op ontwikkelingssamenwerking. Nederland neemt actief deel aan het gesprek hierover.

Acht de regering internationale voorbeeldwerking van belang bij het bevorderen van mondiale ontwikkelingssamenwerking en het verdedigen van de 0,7%-norm? Zo nee, waarom niet?

22. Antwoord

In een tijd waarin wereldwijd ODA-budgetten afnemen, geeft het kabinet internationaal een signaal af door weer een stap in de richting van de internationale streefwaarde van 0,7% te zetten met de in het coalitieakkoord afgesproken intensivering van EUR 257 miljoen op ontwikkelingssamenwerking. Daarmee wordt ook uitgedragen naar andere donoren dat ook als het niet haalbaar is om 0,7% van het bni in ontwikkelingssamenwerking te investeren er begrotingskeuzes gemaakt kunnen worden ten bevordering van ontwikkelingssamenwerking.

Niet-uitgevoerde moties 0,7%-koppeling

Begrijpen de leden van de SP-fractie het goed dat de regering de aangenomen moties die oproepen tot herstel van de koppeling aan de 0,7%-norm niet uitvoert, omdat zij de huidige systematiek van jaarlijkse bni-bijstellingen beschouwt als een toereikend alternatief voor een structurele koppeling aan de 0,7%-norm?

23. Antwoord

Zie het antwoord op vraag 1.

Welke concrete beleidsmatige of normatieve betekenis kent de regering thans nog toe aan de internationale 0,7%-norm, nu zij expliciet aangeeft dat het huidige beleid niet tendeeert naar herstel van deze norm?

24. Antwoord

Binnen de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), en meer specifiek het Development Assistance Committee (DAC) waar ook Nederland lid van is, wordt deze streefwaarde van 0,7% gehanteerd als belangrijkste kwantitatieve referentie voor de inspanningen op het gebied van ODA. De OESO/DAC publiceert jaarlijks vergelijkende statistieken, inclusief het ODA-niveau als percentage van het bni van de lidstaten. Nederland behaalde in 2025 een ODA-percentages van 0,58% en is hiermee de 5de grootste donor binnen de DAC.

In het coalitieakkoord geeft het kabinet aan een stap te zetten richting deze internationale streefwaarde van 0,7% bni.

Vragen en opmerkingen van de leden van de FVD-fractie

De leden van de FVD-fractie vragen de regering hoe zij verklaart dat het in de begroting 2026 geen effectieve beschermingsmaatregelen opneemt tegen de extra importen van rundvlees, suiker en pluimvee uit Mercosur-landen, terwijl deze landen aanzienlijk lagere normen hanteren op dierenwelzijn, gewasbeschermingsmiddelen, ontbossing en arbeidsomstandigheden. Schaadt dit niet direct de concurrentiepositie van Nederlandse boeren en het Nederlandse belang van een robuuste, hoogwaardige en zelfvoorzienende agrarische sector?

25. Antwoord

In het EU-Mercosur akkoord zijn afspraken opgenomen over de bescherming van gevoelige Europese landbouwproducten, zoals rundvlees, pluimveevlees en suiker. De import van deze producten tegen gunstige tarieven wordt beperkt door invoerquota. Bovendien is er de mogelijkheid voor de Europese Commissie om vrijwaringsmaatregelen

te nemen wanneer er een ernstige marktverstoring van de interne markt zou plaatsvinden of dreigen plaats te vinden.

Er bestaan verschillen tussen landen in de wijze waarop een product geproduceerd wordt, zogeheten productiestandaarden. Productiestandaarden worden door ieder land zelf bepaald. Bij het opstellen van deze regels baseren overheden zich op lokale omstandigheden, zoals infrastructuur, geografische ligging, sociaaleconomische situatie, klimaat en milieu. Het concurrentievermogen van ondernemers wordt door veel verschillende factoren bepaald. Productiestandaarden zijn één van die factoren, naast bijvoorbeeld investeringsklimaat, geografische ligging, infrastructuur, toegang tot goed opgeleide arbeidskrachten, importtarieven en (landbouw)subsidies.

De EU kan een ander land niet dezelfde eisen opleggen voor productie zoals die gelden binnen de EU. Dit doet inbreuk op het zogenaamde 'right to regulate'. De EU zou een dergelijke inbreuk ook niet accepteren. Handelsakkoorden zoals het EU-Mercosur akkoord kunnen juist bijdragen aan het verkleinen van verschillen in productiestandaarden door bijvoorbeeld afspraken te maken over arbeids- en milieustandaarden, en over het aangaan van de dialoog over productiestandaarden.

Uit Wageningen-onderzoek blijkt dat met name de Nederlandse rundvlees- en verwerkende sector onder druk komt te staan door het Mercosur-akkoord.¹¹ Hoeveel middelen reserveert de begroting 2026 concreet voor compensatie, inkomenssteun of versterking van de concurrentiepositie van getroffen boeren? Of accepteert de regering bewust lagere inkomens en mogelijk bedrijfssluitingen als prijs voor de handelsakkoorden?

26. Antwoord

De Europese Commissie heeft financiële compensatie onder het Meerjarig Financieel Kader voorgesteld voor het geval boeren te maken krijgen met ernstige verstoringen als gevolg van toegenomen handel. In de begroting 2026 voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp zijn geen middelen gereserveerd voor het EU-Mercosur akkoord.

De leden van de FVD-fractie constateren dat de regering in deze begroting sterk de koppeling tussen ontwikkelingssamenwerking, handel en investeringen met Mercosur-landen benadrukt. Waarom gebruikt Nederland belastinggeld om de economische ontwikkeling en exportcapaciteit van deze landen te bevorderen, terwijl dit leidt tot import van goedkopere producten die Nederlandse boeren uit de markt drukken en productie verplaatsen naar Zuid-Amerika? Hoe verhoudt dit zich tot het Nederlandse nationaal belang van behoud van agrarische werkgelegenheid, een vitaal platteland en strategische voedselsoevereiniteit?

27. Antwoord

Het kabinet ziet geen tegenstelling, maar juist een samenhang tussen het Nederlandse nationaal belang – onder andere in termen van agrarische werkgelegenheid, een vitaal platteland en strategische voedselzekerheid – enerzijds, en een actieve inzet op handel en ontwikkelingssamenwerking anderzijds. Open en op regels gebaseerde handel, waarin duurzaamheid en hoge standaarden zijn verankerd, wordt gezien als een voorwaarde om zowel de toekomstbestendigheid van de Nederlandse landbouw als de brede economische en geopolitieke belangen van Nederland veilig te stellen.

Geïntensiveerde samenwerking met strategische en gelijkgestemde partners zoals de Mercosur-landen is essentieel gegeven de kansen die dit Nederland biedt en indachtig de snel veranderende geopolitieke situatie in de wereld. Economisch gezien biedt het akkoord kansen voor diversificatie van handelspartners en is het goed voor het Nederlandse verdienvermogen en onze economische weerbaarheid. Dit draagt ook bij aan het verminderen van afhankelijkheden.

¹¹ 'Wageningen onderzoek Effecten EU-Mercosur handelsakkoord 2025', Bijlage bij: *Kamerstukken I*, 20242025, 31985, nr. 101.

Uit onderzoeken door Wageningen Social & Economic Research¹² en SEO Economisch Onderzoek¹³ blijkt dat de verwachte netto-effecten van het akkoord voor de Nederlandse economie als geheel positief zijn. De voordelen van betere markttoegang tot de Mercosur-landen zijn volgens de onderzoeken het grootst voor de maakindustrie en de dienstensector. Er liggen ook exportkansen voor bijvoorbeeld de zuivelsector. Het akkoord verbetert de toegang tot een grote afzetmarkt, wat de positie van concurrerende en innovatieve Nederlandse boeren en de agro-foodsector kan versterken.

Tegelijkertijd onderkent het kabinet de zorgen van Nederlandse boeren over de mogelijke impact van het Mercosur-akkoord. Volgens Wageningen Social & Economic Research zullen de rundvlees- en pluimveevleessectoren door de toename van import naar verwachting meer concurrentie ervaren, wat gevolgen heeft voor de productiewaarde en inkomens. Derhalve is voor dergelijke gevoelige landbouwproducten nadrukkelijk gekozen voor beperkte en gereguleerde markttoegang via tariefcontingenten. Boven die quota blijven de bestaande, hoge EU-invoertarieven gelden. Daarbij blijft onverkort van kracht dat alle geïmporteerde producten aan de strenge EU-regels voor voedselveiligheid en andere relevante productnormen moeten voldoen. Ook gelden er zeer strenge vrijwaringsmaatregelen die genomen kunnen worden wanneer er een ernstige marktverstoring van de interne markt zou plaatsvinden of dreigen plaats te vinden. Daarnaast heeft de Europese Commissie financiële compensatie onder het Meerjarig Financieel Kader voorgesteld voor het geval boeren te maken krijgen met ernstige verstoringen als gevolg van toegenomen handel.

De leden van de FVD-fractie constateren dat de combinatie van strenge Europese regelgeving en nieuwe handelsakkoorden zoals Mercosur Nederlandse boeren in een structureel ongelijke positie plaatst. Welke concrete maatregelen bevat de begroting van 2026 om spiegelclausules (volledige reciprociteit van alle productienormen) af te dwingen bij Mercosur en toekomstige akkoorden?

28. Antwoord

In de begroting 2026 voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp zijn geen middelen gereserveerd voor zogeheten spiegelclausules. In lijn met het kabinetsbeleid gaat Nederland terughoudend om met spiegelclausules voor productiestandaarden, omdat deze juridisch (WTO-conformiteit), praktisch en in de onderhandelingen lastig haalbaar zijn.

In plaats daarvan zet het kabinet in op het wereldwijd verhogen van standaarden op multilateraal niveau, zoals binnen de Wereldorganisatie voor diergezondheid (WOAH), op bilateraal niveau, zoals middels bindende duurzaamheids- en dierenwelzijnsstandaarden in EU-handelsakkoorden, en in het uiterste geval op unilaterale EU-regelgeving die voor alle import geldt, om het gelijke speelveld voor Europese en Nederlandse boeren te versterken.

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie-Visseren-Hamakers

Het lid van de fractie-Visseren-Hamakers vraagt de regering hoeveel het kabinet-Schoof bezuinigd heeft op ontwikkelingssamenwerking. Hoeveel van deze bezuiniging wordt gerepareerd door het kabinet-Jetten?

29. Antwoord

Bijlage 6 van de HGIS-nota 2025 toont het overzicht van de maatregelen getroffen door kabinet-Schoof en destijds het effect op de ODA-prestatie:

¹² Kamerstukken II, 31 985, nr. 101.

¹³ Kamerstukken II, 31 985, nr. 106.

Tabel 15 ODA-budget en ODA-prestatie

Berekening ODA-budget 2024-2029 (bedragen in miljoenen EUR)							
	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
ODA-stand Voorjaarsnota 2024		7.008	7.489	7.812	7.980	8.221	8.615
A: Maatregel extensivering Schoof: Gerichte keuzes ontwikkelingssamenwerking			- 300	- 500	- 2400	- 2400	- 2400
B: Maatregel extensivering Schoof: Beperken asielinstroom					- 143	- 272	- 272
C: Maatregel extensivering Schoof: Terugdraaien groei apparaat rijksoverheid			- 15	- 31	- 46	- 62	- 68
D: Overig	8	1	23	53	65	67	
<i>waarvan nog door te verdelen effect apparaatskorting op ODA</i>			15	31	46	62	68
ODA-budget 2024-2029	6.892	7.016	7.175	7.304	5.444	5.552	5.942
af: geraamde ontvangsten	- 84	- 63	- 31	- 31	- 30	- 30	- 30
Netto ODA / ODA Grand Equivalent (in miljoenen euro)	6.808	6.953	7.144	7.273	5.414	5.522	5.912
Raming BNI (2024-2029 obv MEV, 2023 obv CEP, in miljarden euro)	1.026	1.119	1.167	1.215	1.264	1.309	1.355
Netto ODA in % van het BNI	0,66	0,62	0,61	0,60	0,43	0,42	0,44

In de 1^e suppletoire begroting BHO is op pagina 34 en 35 (Kamerstuk 36 915 XVII, nr. 2) een overzicht opgenomen van de intensiveringen en bezuinigingen van kabinet-Jetten en de meerjarige effecten voor de ODA-prestatie. De in het coalitieakkoord opgenomen middelen, waaronder de structurele intensivering van EUR 257 miljoen voor ontwikkelingssamenwerking, zijn conform de gebruikelijke systematiek in eerste instantie geraamd op de Aanvullende Post bij het ministerie van Financiën. Om die reden zijn deze middelen nog niet zichtbaar op de BHO-begroting. Na besluitvorming over de inzet zullen de middelen worden overgeheveld naar de BHO-begroting en worden ingezet voor ontwikkelingsrelevante uitgaven. Zie ook bijlage 10 van de Voorjaarsnota (Kamerstuk 36915, nr. A, p. 281). Deze middelen moeten in een bredere context geplaatst worden van de structurele bezuinigingen van het vorige kabinet op programma en apparaat, oplopend tot EUR 2,4 miljard vanaf 2027. Voor een toelichting over de effecten van deze keuzes verwijs ik u naar de Kamerbrief over de effecten van de bezuinigingen op ontwikkelingshulp (Kamerstuknr. 36800-XVII-6).

Verder verwijs ik u naar het Verantwoordingsonderzoek Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp (XVII) 2025 – het rapport bij het Jaarverslag - van de Algemene Rekenkamer voor een toelichting op de omgang met de bezuinigingsopdracht op ODA.

In lijn met de gemaakte afspraken over de BHO-begroting 2026 zal het ODA-budget in 2026 met EUR 329 miljoen worden opgehoogd. Dit wordt gedekt uit het ODA-budget in latere jaren en wordt verwerkt middels een Nota van wijziging op de Eerste suppletoire begroting 2026.

Hoeveel van deze teruggedraaide bezuinigingen door het kabinet-Jetten gaan daadwerkelijk naar ontwikkelingssamenwerking en niet naar niet-militaire steun aan Oekraïne of asielopvang?

30. Antwoord

Door de investering op ontwikkelingssamenwerking van het kabinet stijgt het Rijksbrede ODA-budget met structureel EUR 257 miljoen. De investering is momenteel nog niet zichtbaar op de BHO-begroting omdat de middelen conform de gebruikelijke systematiek eerst nog geraamd staan op de Aanvullende Post bij de het ministerie van Financiën. De precieze invulling van deze financiële middelen wordt uitgewerkt in de begroting voor 2027. Na besluitvorming over de inzet van deze middelen zullen de

middelen worden overgeheveld naar de BHO-begroting en worden ingezet voor ontwikkelingsrelevante uitgaven. Zie ook bijlage 10 van de Voorjaarsnota (Kamerstuk 36915, nr. A, p. 281). Daarnaast heeft het kabinet in de Voorjaarsnota 2026 aanvullend incidenteel budget vrijgemaakt (EUR 107,5 miljoen in 2026 en EUR 39 miljoen in 2027) voor ODA- programma's binnen de BHO-begroting vanuit de ruimte die ontstond vanwege de bijgestelde ramingen voor de eerstejaars asielopvang. In lijn met de gemaakte afspraken over de BHO-begroting 2026 zal het ODA-budget in 2026 met EUR 329 miljoen worden opgehoogd. Dit wordt gedekt uit het ODA-budget in latere jaren en wordt verwerkt middels een Nota van wijziging op de Eerste suppletoire begroting 2026. EUR 202 miljoen van dit bedrag wordt ingezet voor aanvullende ODA-activiteiten buiten Oekraïne.

De minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,

S.W. Sjoerdsma